

УДК 159:9

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КУРСАНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

кандидат педагогічних наук, Демченко А.В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного Університету цивільного захисту України, Україна,
Черкаси

Обґрунтовано особливості проведення виховного процесу курсантів-першокурсників Державної служби з надзвичайних ситуацій України. Описано різновиди виховного процесу, принципи його проведення. Проаналізовано законодавчу базу, яка забезпечує виховний процес. Описано взаємозв'язок процесу адаптації курсантів-першокурсників та навчально-виховної діяльності викладачів. Дано визначення поняттю виховання, окреслено сучасні тенденції вивчення даного поняття в контексті теоретичного забезпечення підготовки курсантів ДСНС України. Проаналізовано літературу з питання підготовки особистості у вищій школі. Описано основні етапи виховного процесу та їх наповнення.

Ключові слова: виховний процес, курсанти-першокурсники, духовне виховання, виховний вплив, формування професійного обов'язку.

кандидат педагогических наук, Демченко А.В. Особенности воспитательного процесса курсантов первокурсников ГСЧС / Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля, Национального Университета гражданской защиты Украины Черкасы

Обоснованы особенности проведения воспитательного процесса курсантов-первокурсников Государственной службы по чрезвычайным ситуациям Украины. Описаны разновидности воспитательного процесса, принципы его проведения. Проанализирована законодательная база, которая обеспечивает воспитательный процесс. Описана взаимосвязь процесса адаптации курсантов-первокурсников и успешности учебной деятельности преподавателей. Дано определение понятию воспитания, определены современные тенденции изучения данного понятия в контексте теоретического обеспечения подготовки курсантов ГСЧС Украины. Проанализирована литература по вопросу подготовки личности в высшей школе. Описаны основные этапы воспитательного процесса и их наполнение.

Ключовые слова: воспитательный процесс, курсанты-первокурсники, духовное воспитание, воспитательное воздействие, формирования профессионального долга.

Ключевые слова: воспитательный процесс, курсанты-первокурсники, духовное воспитание, воспитательный процесс, формирование профессионального долга.

PhD in Ppedagogic, Demchenko A.V. Features of educational process of First-year cadets of SES of Ukraine/ Cherkassy Institute of Fire Safety named after Heroes of Chornobyl of National University of Civil Defense of Ukraine

Grounded features of the educational process first-year students of the State Service for Emergency Situations of Ukraine. Described the types of educational process, principles of its realization. Analyzed the legal framework which provides educational process. Described the relationship of the adaptation process first-year cadets and educational activities of lecturers. Defined of the concept of education, outlined the current trends of this concept in the context of providing theoretical preparation of students of SES of Ukraine. Analyzed the literature in the sphere the preparation of the individual in higher educational establishment.

Key words: educational process, first-year students, spiritual education, educational process, the formation of Proffesional debt.

Вступ. Процес навчання у вищому навчальному закладі має на меті підготовку висококваліфікованого фахівця, а також носить триєдину мету – навчання, виховання та розвитку особистості студента, курсанта тощо. На сьогоднішній день саме виховна функція навчання привертає увагу фахівців різних сфер науки, зокрема психологічної та педагогічної. Така тенденція продиктована зростанням вимог суспільства до особистості випускників вищих навчальних закладів не тільки до їх розумових, професійних здібностей, а й до моральних, громадських та патріотичних характеристик. Специфіка підготовки курсантів навчальних закладів системи ДСНС України диктує передбачає наявність у випускника високо морального, духовного рівня розвитку. Особливої ваги вона набуває у контексті першого року навчання курсантів та відповідної побудови освітньо-виховного процесу процесу. Таким чином, проблема виховання особистості курсанта-першокурсника є актуальною.

Формулювання мети статті та завдань. Метою даної статті є дослідження особливостей виховного процесу курсантів-першокурсників навчальних закладів ДСНС України.

Виклад основного матеріалу статті. Вступ на навчання до університету є важливим кроком на шляху формування суб'єкта як особистості, професіонала, громадянина. Даний процес поряд із його важливістю є досить насиченим для особистості, так як співпадає з віковим переходом від підліткового до юнацького віку, процесом

професійного самовизначення, зміною місця проживання, соціального оточення, суб'єктивним відчуттям свободи і дорослості. Усі ці вікові зміни носять стресовий характер і тому увага викладачів та психологів до особистості курсанта першого року навчання має бути пильною. На перше півріччя першого курсу припадає процес адаптації особистості до навчання у навчальному закладі. Специфіка підготовки курсантів в навчальних закладах системи ДСНС України має ряд своїх особливостей, які суттєво впливають на результати адаптаційного процесу, які суттєво впливають на навчально-виховний процес. До таких особливостей належить ізолюваність курсантів від соціуму, наявність форми, спільне проживання в умовах казарми, зростання, порівняно зі шкільною програмою, складності та насиченості навчального матеріалу, значні фізичні навантаження, наявність елементів життя притаманних системі силових відомств.

Виховний процес за таких умов має носити дослідницький та формуючий характер, сприяючи виявленню та подальшому розвитку якостей, необхідних для здійснення обов'язків фахівця ДСНС України.

Проблема підготовки особистості у контексті вищого навчального закладу є актуальною, тому представлена в наукових дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема, над розробкою даної тематики працюють Євдокімова О.О., Кузьмінський А.І., Кокун О.М., Максименко С.Д., Мохнар Л.І., Романишина Л. М., Хмиров І.М., Яценко Т.С. Дослідження особистісних особливостей особистості у процесі навчання у вищих навчальних закладах системи ДСНС України представлено у дослідженнях Гори В.А., Зеєра Э.Ф, Конорева Д.В., Кришталь Т.М., Лефтеров В. О., Покалюк В.М. та ін.

Вивченню питання виховного впливу на особистість курсанта приділяється також значна увага науковців. Серед основних проблем формування професійного обов'язку (Конорев Д.В.), формування духовності (Мукомел С.А.), виховання культури міжособистісної взаємодії (Мохнар Л.І.), формування професійної етики (Кришталь Т.Н.), розробці засад професійного виховання (Ставицький О.М.), проблемі оптимізації формування особистості курсантів (Дубровинський Г.Р.), дослідження засад національно-патріотичного виховання курсантів (Ряшко О.О.), формування принципів правового, морального виховання курсантів (Криштак І.В., Кожушко М.В.).

Наукова література визначає поняття виховання як сукупність знань, культурних навиків, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу, навчання [1; 529]. У педагогічній літературі виховання визначається як система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонічно розвиненої особистості [2].

Варто відмітити, що процес виховання особистості є безперервним і триває протягом усього життя особистості, проте відбувається за певними етапами.

На першому етапі відбувається усвідомлення норм і правил поведінки, прийнятих у тій чи іншій групі, соціальній ситуації тощо.

Другий етап включає в себе формування особистісного ставлення суб'єкта до норм і правил поведінки, які діють в соціальній групі, ситуації.

Третій етап характеризується інтеріоризацією норм і правил поведінки.

Формування загальної спрямованості особистості відбувається протягом четвертого, завершального етапу виховання.

Розглянемо особливості процесу виховання, виходячи із запропонованої системи.

Етап усвідомлення норм і правил поведінки, притаманних для колективу ДСНС України, починається з ознайомлення з ними в процесі адаптації до навчання та через наповненість професійно спрямованих дисциплін, проведення позаурочних заходів, виховних годин тощо. Особливої уваги заслуговує, важливість особистого прикладу для успішного процесу усвідомлення норм. З цією метою здійснюється залучення керівного складу до навчально-виховного процесу ВНЗЦЗ, через їх участь у проведенні лекцій семінарів, відкритих занять, надання допомоги у проходженні студентами різних видів практик, тощо [3]. Така взаємодія суттєво впливає на формування позитивного образу професії у першокурсників, дає зразок для наслідування та допомагає краще засвоїти норми, що діють у колективі фахівців системи ДСНС України.

На другому етапі виховного процесу відбувається формування ставлення до діючих у колективі та поза ним норм і правил поведінки. Результативність даного процесу залежить від способу подачі відповідної інформації та через унаочнення її через пошук відповідно ситуації у життєвому досвіді особистості курсанта. Найбільш дієвими у цьому напрямку є виховні години, демонстрація фільмів, що носять тематичний характер, читання відповідної літератури, тематичні зустрічі тощо.

Формування поглядів і переконань особистості відбувається через їх інтеріоризацію. У цьому контексті важливості набуває постійність процесу виховання, підпорядкованість цілей одній меті, а також, навчання курсантів самопізнанню, самоусвідомленню та сприяння їх особистісному розвитку. Результати завершення даного етапу проявляються через особисту творчість курсантів, проявлення відповідних рис у поведінці та характері, активній громадській позиції.

Формування стійких тенденцій особистості, що проявляються у формах поведінки, звичках та загальної спрямованості особистості.

Процес виховання має свої складові: цілі, завдання, зміст, форми, методи та сприятливі умови для формування певних характеристики особистості. Складові виховного процесу, який проводиться в навчальних закладах системи ДСНС України регулюються відповідними нормативними галузевими документами та планами виховної роботи на місцях. Так, стаття 47 «Закону України про вищу освіту», визначає освітній процес як інтелектуальну, творчу діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [4]. Також варто зауважити, що на державу, через представництво навчальних закладів покладається обов'язок забезпечувати: моральне виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, виховання демократичного світогляду, етичне та естетичне виховання [5]

Перед викладачами навчальних закладів системи ДСНС України стоїть завдання навчання та виховання високоосвіченої, всебічно розвиненої особистості. Досягнення цієї мети можливе за допомогою національно-патріотичного, морально-правового, естетичного, духовного виховання особистості курсантів. Особливо ефективний даний процес буде у контексті підготовки курсантів першого року навчання, оскільки саме вік вступу слухачів (17 – 18 років) припадає розвитку інтелектуальних та особистісних здібностей особистості. Важливість даного вікового періоду, а також соціальної ситуації для подальшого формування особистості підкреслюється у дослідженнях Мукомел С.А. Результати проведеного науковцем дослідження щодо динаміки формування системи цінностей свідчить про те, що саме протягом першого курсу формуються такі якості особистості як життєрадісність, сила волі, альтруїзм, освіченість, чесність, повага до оточуючих [6].

Виховання духовних цінностей особистості є запорукою формування високоморальної особистості, професіонала, який ставитиме надійні пріоритети не залежно від динамічних умов суспільного середовища. У контексті духовного виховання важливим є формування уважного, емпатійного ставлення до особистості в цілому, так і до особливих категорій зокрема. До них можна віднести людей з особливими потребами, ветеранів, людей похилого віку. У навчально-виховному процесі підготовки курсантів ДСНС формування шанобливого ставлення до зазначених категорій населення відбувається через проведення зустрічей з ветеранами, волонтерську діяльність. Така взаємодія позитивно впливає на формування професійних навичок, демонструє курсантам сферу їх майбутньої

діяльності, активізує позитивний образ професії, формує повагу до неї. Поряд з цим здійснюється й виховання курсантів через призму досвіду різних категорій населення [7].

Тісно пов'язане з духовним вихованням естетичне виховання курсантського складу ДСНС України. Вивчення світового культурного здобутку позитивно впливає на формування особистості та розвиває її творчий потенціал, здатність мислити, допомагає пізнати різні категорії прекрасного і будувати у відповідність з ними власне життя, поведінку, позитивно впливає на емоційний стан, сприяє активному самопізнанню, опрацювання особистісної проблематики тощо. Основою естетичного виховання можуть стати твори світової літературної класики, живопису, кінематографу, музики, театрального мистецтва, архітектури, а також власне життя людини та біографія визначних постатей минулого та сьогодення. Дослідження сучасних науковців підтверджують необхідність залучення елементів естетичного виховання у всі види діяльності осіб, що навчаються, особливо, для тих спеціальностей, які в подальшому стикатимуться з екстремальними умовами діяльності та необхідністю здійснення морального вибору [8].

Естетичне виховання особистості слугує основою для морально-правового виховання. Як відомо, моральні якості не є вродженими, а формуються протягом життя людини, а тому враховуючи цю особливість, необхідно активно залучати можливості навчально-виховного процесу навчального закладу для їх формування. Визначення морального виховання у дослідженнях сучасних науковців має різні аспекти. Так, Харламов І.Ф. зазначає, що підтримання моральності суспільстві підтримується не юридичними чи адміністративними санкціями, а силою суспільної думки, вираженням суспільної оцінки моральних чи аморальних вчинків [9, с. 382]. Дослідник Фіцула М.М. визначає моральне виховання як виховну діяльність школи і сім'ї, метою якої є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [10]. У процесі підготовки курсантів моральне виховання здійснюється шляхом вивчення відповідних законодавчих актів, літератури, проведення виховних годин та особистому саморозвитку курсанта (дотримання норм та правил поведінки закладу, виховання сили волі, дотримання дисципліни тощо), базуючись при цьому на основних педагогічних принципах: науковості, зв'язку з життям, об'єктивності, доступності, відкритості, систематичності, цілісного право виховного процесу, зв'язку теорії з практикою, нероздільності правовиховного процесу та правового самовиховання (І. В. Криштак).

Дослідження національно-патріотичного виховання проводилося І. Бехом, Г. Біленькою, А. Бойко, М. Боришевським, Г. Ващенком, Ю. Завалевським, П. Ігнатенком, Г. Касяновичем, О. Сухомлинською та ін. Національно-патріотичне виховання курсантського складу передбачає використання національно-орієнтованої інформації, яка демонструє героїчне минуле, звичаї, культуру українського народу, презентує історичні факти становлення України як держави, висвітлює мовні традиції, літературну та фольклорну спадщину, підтримує сучасні тенденції становлення української державності та національної культури у всіх її проявах [11].

Висновки. Сучасний стан соціально-культурного розвитку світової спільноти в цілому та української зокрема вбачає в особистості висококваліфікованого фахівця гармонійну, фізично, психічно здорову, високоморальну, самодостатню особистість, яка творчо підходить до виконання професійних завдань, керуватиметься гуманістичними принципами у процесі прийняття професійних рішень, зможе побудувати процес спілкування з представниками різних вікових, соціальних, релігійних та національних груп та стане гідним представником опанованої професії. Саме на виконання таких завдань спрямована система навчально-виховного процесу навчальних закладів ДСНС України, де поряд з високими професійними знаннями, слухачі отримують загально розвиваючі та особистісно-формуючі знання. Даний процес носить поступовий, неперервний характер та починається зі вступу курсанта на навчання та триває протягом усього терміну навчання, продовжуючись у процесі безпосереднього виконання професійних обов'язків.

Література:

1. *Словник української мови: в 11 томах. – Том 1. – К.: Наукова думка, 1970. – 799 с.*
2. *Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Мойсеюк Н.Є. – 5-е вид., доповнене. – К.: 2007. – 656 с.*
3. *Закон України «Про вищу освіту» від 13.03.2016 р.*
4. *Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 р. № 347/2002*
5. *Наказ ДСНС України «Про участь керівного складу територіальних органів ДСНС України у навчально-виховному процесі ВНЗЦЗ у 2014/2015 навчальному році» № 479 від 22.08.2014*
6. *Мукомел С.А. Актуальные проблемы формирования духовности у курсантов высших учебных заведений ГСЧС Украины [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://gisap.eu/node/55242>*

7. Наказ МНС України та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Програми спільних заходів МНС та Всеукраїнської асоціації ветеранів і пенсіонерів МНС України» на 2008 – 2010 роки №512 від 09.07.2008.

8. Грязнов І. О. Естетичне виховання майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/znpnapv_ppn/2009_51/09giovnz.pdf.

9. Харламов І. Ф. Педагогика: учеб. пособие / И.Ф. Харламов. – М.: Высш. шк., 1990. – 576 с.

10. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.

11. Ряшко В.І. Національно-патріотичне виховання курсантів і студентів ВНЗ МВС у процесі викладання соціально-гуманітарних наук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Юридичні науки. Вип. 1.– 2011. – С. 181 – 191.

References:

1. Slovník ukraínskoj movi: v 11 tomakh. – Tom 1. – K.: Naukova dumka, 1970. – 799 s.

2. Moyseyuk N.E. Pedagogika: navchalnyy posibnik dlya studentiv vishchikh navchalnykh zakladiv / Moyseyuk N.E. – 5-e vid., dopovnene. – K.:2007. – 656 s.

3. Zakon Ukraïni «Pro vishchu osvitu» vid 13.03.2016 r.

4. Ukaz Prezidenta Ukraïni «Pro Natsionalnu doktrinu rozvitku osviti» vid 17 kvitnya 2002 r. № 347/2002

5. Nakaz DSNS Ukraïni «Pro uchast kerivnogo skladu teritorialnykh organiv DSNS Ukraïni u navchalno-vikhovnomu protsesi VNZTsZ u 2014/2015 navchalnomu rotsi» № 479 vid 22.08.2014

6. Mukomel S.A. Aktualnye problemy formirovaniya dukhovnosti u kursantov vysshikh uchebnykh zavedeniy GSChS Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – 2014. – Rezhim dostupa: <http://gisap.eu/node/55242>

7. Наказ МНС України та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Програми спільних заходів МНС та Всеукраїнської асоціації ветеранів і пенсіонерів МНС України» на 2008 – 2010 роки №512 від 09.07.2008.

8. Gryaznov I.O. Yestetichne vikhovannya maybutnykh fakhivtsiv v umovakh vishchogo navchalnogo zakladu [Yeletkronniy resurs]. – 2009. – Rezhim dostupu:

http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/znpnapv_ppn/2009_51/09giovnz.pdf.

9. Kharlamov I. F. *Pedagogika: ucheb. posobie* / I.F. Kharlamov. – M.: Vyssh. shk., 1990. – 576 s.
10. Fitsula M.M. *Pedagogika: Navchalniy posibnik dlya studentiv vishchikh pedagogichnikh zakladiv osviti* / M.M. Fitsula. – K.: Vidavnichiy tsentr «Akademiya», 2000. – 544 s.
11. Ryashko V.I. *Natsionalno-patriotichne vikhovannya kursantiv i studentiv VNZ MVS u protsesi vikladannya sotsialno-gumanitarnikh nauk* // *Naukoviy visnik Lvivskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnikh sprav. Yuridichni nauki. Vip. 1* .– 2011. – S. 181 – 191.